

jectiu (de procedència mossàrab) s'ha imposat pertot; però en la major part dels parlars, i netament en el català central, almenys, s'ha estabilitzat la situació mantenint la distinció entre *fons* i *fondo*, *-da*, adscrit aquest a la funció adjectiva, i aquell a la funció de substantiu. *Fondo*, *fonda*, és un resultat estrany a la fonètica històrica catalana, i no hi ha dubte que el català de l'època comtal no conegué altra cosa que *preon* (més tard *pregon*); *fondo*, *-a*, sorgeix tardanament, fins al S. xv no comença a guanyar terreny, però des de llavors va envaint ràpidament la literatura.

En la llengua literària surt primer en els autors valencians d'aquest segle, va a dir que des del principi del Quatre-cents: «quan volen tancar una ciutat --- fan una barbacana, e après lo vall *fondo*, e après la murada alta e fort», StVicentF (*Serm.* I, 247.31); «la pastissera / --- / e tavernera, / dels que hi venien, / allí bevien, / alguns mataven, / carn capolaven / --- / les dones falses; / en un clot tou, / *fondo* com pou, / descarnats ossos, / cames e toços, / allíls metien, / e ja l'omplien / les fembres braves / ---», JRoig (*Spill*, v. 1710, *NCL.*, 45.1). En un cas així el testimoni d'Andreu Febrer (val., a. 1429) és vàlid lingüísticament, precisament perquè en aquest passatge s'aparta del tot del seu model, donant una versió ben infidel i bastant arbitrària de l'original dantesc, en el qual reemplaça *piagge grige* per *plaja fonda*, per mor de tenir rima amb *onda* 'aigües, onades' i *aonda* 'augmenta' que li han vingut a tomb abans.²

És ja freqüent *fondo* (i comprovat en l'ed. princeps) en el *Tirant*, des de la part de Martorell: «féu fer molts clots *fondos* a manera de pous, que com existen de un mal, que donassen l'altra», Riç. (cap. 24), pàgina 57.12f. (Ag. I, 72); «los genovesos començaren a venir de dos en dos, e --- no podien entrar sinó per la portelleta poca, e com eren dins lo gran pati, davant la sglésia, estaven allí los cinquanta cavallers ben armats, qui ls prenien e ls desarmaven, e sens tocar de peu en terra los lançaven en citges *fondes* uns sobre altres, e encara que cridassen no u podien oir los de fora», cap. 99 (Riç., 227.4, Ag. I, 283); i així segueix en el *Tirant* de Galba: «--- que al deén dia que s'aparellen a la batalla. E Tirant féu fer un gran fossat, lo qual era estret e *fondo*---», «feriu ab tota la gent a la part dreta, per ço com ells s'atendaran prop l'aigua, e lo riu és *fondo*, e allí porem haver de nostres enemics gran destroça», «yo-us veig, senyor, ab los cabells larcs y desbaratats, la barba cobrint la major part de la vostra bella cara, estesa per los pits --- que ls vostres *fondos* ulls, y la gran flaquea de la vostra carn y lo descoloriment d'aquella ---» [Riç., 949, 928.1, 1180.14].

En Jaume Roig l'ús d'aquesta forma es mostra tan afermat i vell que la usa repetidament amb valor adverbial: «lo camp, doncs, bé / set palms comtats, / dret senyalats, / *fondo* clotà: / sarments plantà», «alta vegada / que fon prenyada / --- / del vi novell, / del monestrell, / beure pres tema: / ple de verema / era lo trull: / al major bull / e fortalea, / sense peera, / ella hi muntà: / bé n'apartà / *fondo* la brisa; / sens pagar sisa, / pens, ne begué» (vv. 13461, 6351);

AlcM assenyala encara en les *Trobes* valencianes de la *Verge Maria*, el famós incunable de 1474.

Massa de dades valencianes, en els autors més variats i tot al llarg del S. xv, que ja mostra inequívocament com es tracta d'un mossarabisme. Reforcen aquesta presumpció derivats propis i ja antics, específicament val. o de l'Ebre; *fondura*, que el *DAG.* assenyala només en el val. Fc. Carroç (1496) i en el tort. Cristòfol Despuig (1557); *fondable* en Jaume Roig (veg. infra); *fondó* (infra) i *fondonada* valencians; *fondet* i *fondellol* (S. xvii) que el *DAG.* assenyala aquell a Tortosa i aquest a Val. En fi tenim la variant *fundo*, mossarabisme flagrant, també per la ú tònica, que només trobem en el *Procés de les Olives*, valencià de 1496: «si may lo guarriu, - yo pague per vós / ¿Haveu-ho legít - en cartes molt velles, / o en l'Avicenna - o en l'Ipocràs? / --- / M'reno son mal - confessa, y atorga / que sta en lo desig - tan *fundo* com veu <'com veieu'>, / i ¿sens exarops - donau-li vós porga? / en loc de guarir-lo - matar-lo voleu», v. 270.

El cas és, però, que el mossarabisme *fondo*, des de la fi del S. xv, es consolida i guanya terreny ràpidament. És l'època en què, en la direcció de la llengua, els termes s'han invertit, en el que Badia anomena «cix Barcelona-València»; i és València la que assoleix una posició més conspícua. *Fondo* comença a «passar l'Ebre»; se n'assenyala (*AlcM*) ja un cas en la traducció d'Egidi Romà estampada a Barcelona el 1498 i «traslladat al català per lo mestre Aleix, regent les escoles en la ciutat de Barcelona». OPou (1575), que sí bé féu carrera a València, era gironí i solia aplegar sempre el mot del Principat amb el del Regne valencià, ja no creu necessari duplicar l'expressió en aquest cas, i no usa altra cosa que *fondo* (*pregon* el mot de sempre, va quedant relegat al vocabulari noble, d'ús no quotidià): «VAXELLA DE LA CUYNA: --- paella --- plats grans y *fondos*: trulla, catinus; plats plans ---; plat *fondo* per potatge: gábara ---», «estendre les rael's molt *fondes*: altas agere radices» (*TbPu.*, 227, 58). M'he explicat ja sobre aquest procés expansiu en *LlueuresC*, 202, n. 7.

És en va que el diccionari Ortogràfic, el *DFA.*, i d'altres encara, li refusin, provisionalment, l'entrada: això ja no pot conduir més que a la situació que ens presenten certs grans escriptors, que semblen no haver usat l'adjectiu *fondo* més que en la forma femenina, positura que difícilment ens estariem de qualificar de subterfugi:⁴ «a glops dels boscos ixen més cristians, / de les coves més *fondes*, altres eixams / ---» (MilàF, *ProsB.*, 382); «quan l'huracà, ab ses ales, remou lo negre abisme, / jo sento, entre el dialèct dels mars, sa *fonda* veu / ---», «com un breçol de canyes, / y ample y gelós badant-se llaviejant maelstrom, / negrós aljub, la terra los mostra en ses entranyes, / que, fins a la més *fonda*, mig s'esbadella y romp», *Atl.* (48, 246), «uns ulls d'ullada blava y *fonda*», *Canigó* (II); «quina dolor tan *fonda*!», Joan Alcover (*Po. Bi.*, 92); «ve a nosaltres amb una set *fonda*, *fonda*, de morir, de sacrificar-se», «sense perill de *fonda* pertorbació», «paraules *fondes* i lluminoses», «ressona *fondament* en el